

QORAQOLPOQ OPERALARIDA OBRAZLAR YECHIMI VA ULARNING BADIY-DRAMATURGIK XUSUSIYATLARI

Shamurzayev Muxammed

Mustaqil tadqiqotchi

Elektron pochta: ilmiyizlanuvchi@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Qoraqolpoq milliy opera san'atida badiiy obrazlar yechimi hamda ularning musiqiy-dramaturgik xususiyatlari ilmiy tadqiq etiladi. Tadqiqotda operalarning shakllanishi milliy dostonlar, baxshichilik hamda jirau an'analari bilan uzviy bog'liqlikda o'rganilgan. Ishda "Ayg'ul-Abat", "G'arip-Oshiq" va "Qirq qiz" kabi yetakchi operalardagi markaziy hamda jamoaviy qahramonlarning musiqiy-psixologik portreti va xarakterlar toqnashuvi tahlil qilinadi. Shuningdek, kompozitorlarning folklor intonatsiyalarini simfonizatsiyalash, leytmotivlar tizimidan unumli foydalanish va kulminatsion vokal-orkestr epizodlari orqali obrazlar yechimini ta'minlash mahorati ochib berilgan. Maqola milliy opera dramaturgiyasining rivojlanish bosqichlari hamda badiiy mantiqini anglashda ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Qoraqolpoq operasi, obrazlar yechimi, musiqiy dramaturgiya, leytmotivlar tizimi, dostonchilik an'analari, baxshichilik san'ati, simfonizatsiyalash, milliy opera.

РЕШЕНИЕ ОБРАЗОВ В КАРАКАЛПАКСКИХ ОПЕРАХ И ИХ ХУДОЖЕСТВЕННО-ДРАМАТУРГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ

Шамурзаев Мухаммед

Независимый исследователь

Электронная почта: ilmiyizlanuvchi@gmail.com

Аннотация. В статье научно исследуются решение художественных образов в каракалпакском национальном оперном искусстве и их музыкально-драматургические особенности. Формирование опер изучено в неразрывной связи с национальными дастанами, традициями бахшиства и жырау. В работе анализируются музыкально-психологический портрет центральных и коллективных героев ведущих опер — “Айгуль-Абат”, “Гарип-Ашик” и “Кырк кыз” — и столкновение характеров. Также раскрывается мастерство композиторов в симфонизации фольклорных интонаций, продуктивном использовании системы лейтмотивов и достижении решения образов через кульминационные вокально-оркестровые эпизоды. Статья имеет научно-практическое значение для понимания этапов развития и художественной логики национальной оперной драматургии.

Ключевые слова: каракалпакская опера, решение образов, музыкальная драматургия, система лейтмотивов, дастанные традиции, искусство бахши, симфонизация, национальная опера.

CHARACTER RESOLUTION IN KARAKALPAK OPERAS AND THEIR ARTISTIC AND DRAMATURGICAL FEATURES

Shamurzayev Muxammed

Independent researcher

E-mail: ilmiyizlanuvchi@gmail.com

Abstract. This article presents a scholarly study of how artistic characters are resolved in Karakalpak national opera and of their musical and dramaturgical

features. The formation of the operas is examined in close connection with national dastans and the traditions of bakhshi and jyrau performance. The study analyses the musical and psychological portraits of central and collective heroes in leading operas such as “Aygul-Abat”, “Garip-Ashiq” and “Qirq qiz”, as well as the clash of characters. It also shows the composers’ skill in symphonising folklore intonations, making productive use of the leitmotif system, and achieving the resolution of characters through culminating vocal-orchestral episodes. The article is of scholarly and practical value for understanding the stages of development and the artistic logic of national opera dramaturgy.

Keywords: Karakalpak opera, character resolution, musical dramaturgy, leitmotif system, dastan traditions, bakhshi art, symphonisation, national opera.

KIRISH. XX asrning ikkinchi yarmi va XXI asr bo’sag’asida Qoraqolpog’iston professional musiqa madaniyatida opera janrining shakllanishi milliy badiiy tafakkurning yuksak bosqichga ko’tarilganidan dalolat beradi. Murakkab va sintetik san’at turi hisoblangan opera musiqa, dramaturgiya, vokal san’at va teatr dekoratsiyasining yaxlit sintezini talab etadi. Qoraqolpoq milliy opera maktabining shakllanish jarayoni mintaqadagi kompozitorlik hamkorligi hamda ko‘p asrlik xalq og‘zaki ijodi — dostonchilik, baxshichilik va jirau an’analarining doimiy muloqoti asosida kechdi.

Ushbu tadqiqotning bosh maqsadi qoraqolpoq operalarida badiiy xarakterlarning shakllanishi, konfliktlarning dramatik va musiqiy yechimi hamda ularning badiiy-estetik tabiatini chuqur tahlil qilishdan iborat.

ASOSIY QISM (MUHOKAMA VA NATIJA). Qoraqolpoq operalarining mazmuniy-g‘oyaviy negizini milliy doston va afsonalar tashkil qiladi. “Qirq qiz”,

“G‘arip-Oshiq”, “Alpomish” va “Qoblan” kabi xalq epik merosi opera librettolari va syujet liniyalarini belgilashda asosiy manba bo‘lib xizmat qildi [7]. Kompozitorlar qahramonlarning ruhiy holati va milliy xarakterini ochib berishda an‘anaviy qobuz hamda dutor ijrochiligiga xos intonatsiya va lad xususiyatlaridan unumli foydalanganlar [1], [3].

“Ayg‘ul-Abat” operasi (N. Muxammeddinov, A. Halimov): Asardagi asosiy dramaturgik toqnashuv feodal tartiblar va shaxs erkinligi, adolat hamda samimiy tuyg‘ular o‘rtasidagi qarama-qarshilikka qurilgan [5]. Ayg‘ul obrazi: Lirik-dramatik soprano partiyasi orqali taqdim etiladi. Uning vokal xarakterida milliy qo‘shiqchilikka xos nafosat va matonat uyg‘unlashgan. Ayg‘ul xarakterining yechimi — fojiaaviy sharoitda ham uning ruhiy bukilmaligi va erkinlikka bo‘lgan sadoqatida namoyon bo‘ladi. Abat obrazi: Qahramonlik va mardlik timsoli. Tenor partiyasida baxshilarning nido va hayqiriq intonatsiyalari simfonik uslubda qayta ishlangan. Abat va Ayg‘ul dueti asar kulminatsiyasini hosil qilib, obrazlarning yakuniy musiqiy mantiqini belgilaydi.

“G‘arip-Oshiq” operasi: G‘arip va Shohsanam obrazlari: Sharq klassik oshiq-ma’shuklik dostoniga tayangan holda lirik-dramatik yo‘nalishda rivojlanadi [2]. G‘aripning musiqiy portreti xalq qo‘shiqlari va maqom yo‘llarining simfoniylashtirilgan talqinidan iborat. Shohsanam partiyasi esa orkestr jo‘rligidagi vokal ekspressiya orqali ochib berilgan. Yechim: Ijobiy va salbiy kuchlar o‘rtasidagi konfliktual polifoniya hamda leytmotivlar qarama-qarshiligi ijobiy xarakterlarning ma’naviy ustunligi va tantanasi bilan o‘z yechimini topadi.

“Qirq qiz” operasi (A. Halimov va boshqalar): Guloyim va jamoaviy obraz: Ushbu asarda yakkaxon qahramondan ko‘ra jamoaviy obraz (xor va simfonik tasvirlar) yetakchi o‘ringa chiqadi [3], [6]. Yechim: Guloyim va qirq qiz

obrazining dramaturgik yechimi vatanparvarlik va ozodlik g'oyasining tantanasi bilan yakunlanadi. Shiddatli xor epizodlari va orkestr kulminatsiyasi qahramonlik ruhini to'laqonli namoyon etadi.

Qoraqolpoq operalarida obrazlarning ichki dinamikasini ifodalashda leytmotivlar tizimi markaziy o'rin tutadi [4]. Har bir asosiy xarakter va zid kuchlar xususiy musiqiy mavzuga ega bo'lib, asar davomida variatsiyalanadi hamda toqnashadi. Simfonizatsiya jarayoni folklordan shunchaki nusxa ko'chirish emas, balki xalq kuylarini opera shakli qonuniyatlariga binoan qayta ishlash orqali amalga oshirilgan [1].

XULOSA. Qoraqolpoq operalarida obrazlar yechimi milliy g'oya, xalq dostonlari mazmuni hamda Yevropa opera dramaturgiyasi tamoyillarining uzviy sintezidir [2]. Kompozitorlar obrazlar talqini orqali xalqning ozodlik, adolat hamda ma'naviy poklik ideallarini musiqiy tilda namoyon eta olganlar. Ushbu yutuqlar bugungi kunda ham milliy madaniyatning muhim tarkibiy qismi bo'lib xizmat qilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Allanazarov Q. Qoraqolpoq musiqasi tarixi. – Nukus: Qoraqolpog'iston, 1985. – 142 b.
2. Bayniyazov A. Qoraqolpoq opera teatri va milliy kompozitorlik maktabi. – Toshkent: San'at, 1998. – 88 b.
3. Halimov A. Qoraqolpoq xalq kuylari va uning opera dramaturgiyasida qo'llanilishi. – Nukus: Bilim, 2003. – 112 b.
4. Jabborov A. O'zbekiston va Qoraqolpog'iston kompozitorlari va muzikovedlari. – Toshkent: Yozuvchi, 2000. – 205 b.

5. Muxammeddinov N. “Ayg‘ul-Abat” operasining yaratilish tarixi va musiqiy tahlili. – Nukus: Qoraqolpog‘iston, 1978. – 64 b.
6. Nurjanov T. Qoraqolpoq teatri tarixi (1927–1980 yillar). – Toshkent: Fan, 1982. – 230 b.
7. Saparov Q. Qoraqolpoq dostonlarida qahramonlik va lirik obrazlar evolyutsiyasi. – Nukus: Bilim, 2010. – 175 b.